

INTÉZMÉNYNEVEINK EGY CSOPORTJÁRÓL: KATOLIKUS ISKOLÁINK NÉVVÁLASZTÁSA

„Hitre, tudásra, szép életre, jóra...”
(Sík Sándor)

A 2000., jubileumi esztendő az oktatás-nevelés területén is a visszatekintés, a számadás éve volt. Az összegzés szándéka vezette a Katolikus Pedagógiai Szervezési Intézetet is, amikor az elmúlt évben *Katolikus Iskolák Magyarországon* címmel olyan kiadványt jelentetett meg, amelyben áttekintést kívánt adni a magyar katolikus oktatásügy helyzetéről tíz évvel a rendszerváltás után. A hiányt pótló kötet nem csupán statisztikai adatok tára – bár a benne található információk bizonyára sokak számára mondanak újat, hiszen a tíz évvel ezelőtti 8 katolikus gimnáziumhoz képest a jelenlegi 50 óvoda, 94 általános iskola, 52 gimnázium, 14 szakközépiskola, 9 szakmunkásképző iskola, 9 szakiskola és 46 középiskolai kollégium látványos fejlődést mutat. A kiadvány szellemi és gyakorlati értékét ezenkívül azok a fényképes bemutatkozó ismertetések jelentik, amelyekben valamennyi katolikus közoktatási intézmény összefoglalja működésének legfőbb sajátosságait. A kötet így egyaránt hasznos forrásul szolgál a gyermekük óvodai, iskolai beíratása előtt álló szülőknek, a továbbtanulásról dönteni kívánó fiataloknak, a társintézmények vezetőinek, pedagógusainak, vagy bármely, az oktatáshoz kapcsolódó intézménynek.

A kiadvány a felsoroltakon kívül névtani szempontból is figyelemre méltó, hiszen az intézménynevek vizsgálatával is közelebb juthatunk annak a szellemiségnek a megismeréséhez, amely ezekben az intézményekben hat, illetve számba vehetjük azokat a névadókat, akiket egy-egy iskola ily módon is példaként állít diákjai elé.

Tanulmányomat a *Katolikus Iskolák Magyarországon* (Katolikus Pedagógiai Szervezési és Továbbképzési Intézet, 2000) című kötet adataira építettem. A motiváció kutatásához több intézménytől kaptam szóbeli, illetve írásbeli információkat, valamint az internetes honlapokat is felhasználtam, ezek adatait a megfelelő helyeken közlöm. A névadók személyére vonatkozó tudnivalókat SZÁNTÓ KONRÁD, *A katolikus egyház története I–II.* Budapest, 1983–85, TÖRÖK JÓZSEF, *A magyar föld szentjei.* Budapest, 1991 című könyveiből merítettem. A névtani szakirodalomból BACHÁT LÁSZLÓ, *Az intézménynevek jelentéstani problémái.* Budapest, FARKAS TAMÁS, *Magyar cserkészcsapatok névadása – Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai I–II.* Budapest, Miskolc, 1997, HAJDÚ MIHÁLY, *Magyar tulajdonnevek.* Budapest, 1994, HAJDÚ MIHÁLY, *Tulajdonnevek a nyelvi rendszerben – Tanulmányok a nyelvről.* Eger, 1998, J. SOLTÉSZ KATALIN, *A tulajdonnév funkciója és jelentése.* Budapest, 1979 című munkáit használtam fel.

Dolgozatom felépítésében az intézménynév mint tulajdonnévfajta fogalmának értelmezéséből kiindulva a neveket elemzem, szerkezeti, morfológiai, szófajtani

szempontból típusokba sorolom, vizsgálom a nevek jelentéstani csoportjait, ehhez kapcsolódva röviden ismertetem a névadók személyére vonatkozó tudnivalókat, kitérek a hétköznapi és a hivatalos használat kérdéseire is. Végezetül a gyűjtött információk alapján megvilágítom a névadás motivációit, a névválasztás és az intézmények pedagógiai hitvallása közötti összefüggéseket.

Az óvoda-, iskolanév mint intézménynév, tulajdonnév

Az óvoda- és iskolanév mai leíró nyelvtanaink szerint a tulajdonnév szófaj intézménynév csoportjába sorolható. Múlt századi nyelvtankönyveink – ahogy azt Bachát László *Az intézménynevek jelentéstani problémái* című munkájában leírja (i. m. 51.) – vagy egyáltalán nem különböztették meg a tulajdonnevek típusait, vagy csupán a személyneveket és a földrajzi neveket sorolták ebbe a kategóriába. Ugyanakkor helyesírási szabályzataink az első perctől kezdve tulajdonnévként, nagy kezdőbetűvel írtatták az ilyen típusú szerkezeteket. Ahogy azonban J. Soltész Katalin *A tulajdonnév funkciója és jelentése* című munkájában felveti, az intézménynév a tulajdonnév kategória határán áll, hiszen általában jellemző rá a több szóból, szószervezetből való felépítettség, nem egy esetben pedig az igen erős fogalmi tartalom. Bachát László emellett a más tulajdonnevekkel – főleg a személynevekkel és a földrajzi nevekkal – való szoros kapcsolatát emeli ki. Az intézménynevek besorolása azonban ennél is összetettebb, az elmúlt években egyre világosabban megfogalmazott problémához kapcsolódik. Maga a tulajdonnév mint szófaji kategória kérdőjeleződik meg. Hajdú Mihály *A tulajdonnév mint szófaji kategória* (Budapest, Miskolc 1997), illetve *Tulajdonnevek a nyelvi rendszerben* (Eger, 1998) című tanulmányaiban a szakirodalomban korábban felvetett érvekből kiindulva arra a megállapításra jut, hogy bár a tulajdonnevek a mondatban főnévként viselkednek, „a közzavakkal egyenrangú kategóriáját képezik a mondatelemeknek, s nincsenek alá- vagy fölérendeltségi viszonyban. Egymástól őket az absztrakció, illetve annak hiánya különíti el. A főnevek csak szövegkörnyezetben identifikálnak, a tulajdonnevek pedig attól függetlenül is megteszik. Az azonos közszo és tulajdonnév közötti különbséget a szituáció dönti el, amely elsősorban lélektani (pszicholingvisztikai) tényező.” (*A tulajdonnév mint szófaji kategória*, 476–7). Legújabb nyelvtanunk, a Keszler Borbála szerkesztette *Magyar grammatika* (Budapest, 2000) már jelzi a problémát, hogy tudniillik a nevek keletkezésében és használatában a pszichológiai és szociokulturális tényezőknek igen nagy szerepük van, így vizsgálatuk, besorolásuk sajátos, pragmatikai megközelítést is szükségessé tesz.

Dolgozatomban a vizsgált intézménynevek jelentéstani, szintaktikai és morfológiai elemzése kapcsán lépten-nyomon felvetődnek az említett problémák, a típusok megállapítása, a nevek besorolása ezért olykor valószínűleg többféle megoldást is lehetővé tesz. A névélettani tényezők vizsgálata pedig – ahogy azt a bevezetőben már jeleztem – nemegyszer iskola-, sőt egyháztörténeti, társadalmi és lélektani vonatkozásokhoz vezet el.

A nevek szerkezete

Az intézménynevek szerkezeti szempontból sajátos helyet foglalnak el a tulajdonnevek csoportjában, hiszen nagyon gyakori közöttük a több – akár nyolc-tíz – szószerkezetből álló alakulat. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy minél több feladatot lát el az adott intézmény, annál pontosabb megnevezésre van szükség.

Katolikus iskoláink, óvodáink neveit vizsgálva ugyanezt a jelenséget tapasztaltam. Az összesen 274 alsó- és középfokú oktatási intézmény megnevezésére 186 név szolgál. A különbség abból adódik, hogy mintegy 32%-uk többszintű, illetve többfunkciójú képzést folytat. Az alábbi táblázat ezt a megoszlást szemlélteti:

feladatok száma	intézmények száma	százalékos arányuk
1	130	69,89%
2	33	17,74%
3	17	9,13
4	2	1,075%
5	3	1,61%
7	1	0,53%

40 olyan óvoda, 60 általános iskola, 9 gimnázium, 16 kollégium, 3 szakiskola, 1 szakmunkásképző iskola és 1 napközi otthon van, amely „csak” az adott oktatási szint feladatait látja el. A többszintű, többfunkciójú intézmények esetében gyakori, hogy az általános iskolai képzést zenei, művészeti oktatás egészíti ki, ugyancsak jellemző, hogy az általános iskolai 4, 6 vagy 8 osztályra gimnázium épül. Ez igen szerencsés megoldás, hiszen ezáltal az egységes szellemiségű, szemléletű oktatás-nevelés jól megvalósítható. A középfokú oktatásban a gimnáziumi és szakközépiskolai képzés szintén több intézményen belül párhuzamosan működik, gyakran kollégiumot is biztosítva a növendékeknek, ami a beiskolázási körzetet jelentősen megnöveli, a nevelés szempontjából pedig nagyon fontos ebben az életkorban. A katolikus iskoláknak a felsőoktatással való szoros kapcsolatát jelzi, hogy 6 olyan intézmény is van közöttük, mely valamely főiskola vagy egyetem gyakorlóiskolája is egyben. Ez a fajta együttműködés kölcsönösen gazdagítja a partnerek szakmai munkáját, segíti az elmélet és a gyakorlat közelítését egymáshoz. Új jelenség a szakiskolák, szakképző és szakmunkásképző iskolák megjelenése a katolikus oktatásban, ami nem csak a képzések bővítését jelenti, hanem szélesebb – nemegyszer szociálisan hátrányos helyzetű – rétegeknek ad lehetőséget a tanulásra és esélyeik javítására.

Az alap- és középfokú oktatásnak ez a sokoldalúsága és sokszínűsége természetesen megjelenik az intézmények nevében is. Ha mennyiségi szempontból vizsgáljuk a nevekben előforduló szó szerkezeteket, a következő arányokat tapasztaljuk:

só szerkezetek száma	intézmények száma	százalékos arányuk
1	24	12,9%
2	28	15,05%
3	57	30,64%

szó szerkezetek száma	intézmények száma	százalékos arányuk
4	31	16,6%
5	20	10,75%
6	7	3,76%
7	4	2,15%
8	7	3,76%
9	3	1,61%
10	2	1,07%
12	2	1,07%
14	1	0,53%
16	1	0,53%

Megállapítható tehát, hogy az intézménynevek csaknem 60%-a még jól értelmezhető, egy, két vagy három szó szerkezetes alakulat. A fennmaradó körülbelül 40%-uk azonban ennél jóval több, akár nyolc-tizenhat szó szerkezetet is tartalmaz.

A iskola- és óvodanevek jellemzően minőségjelzős szó szerkezetek, melyekben a tulajdonnévi előtag – az utcanemekhez hasonlóan – kijelölő jelzői szerepben kapcsolódik alaptagjához – pl. *Boldog Gizella Óvoda*. Ugyancsak jellemző, hogy az egyedítést, azonosítást szolgáló jelzői előtagok nem egyetlen alaptaghoz, hanem az egész szerkezethez kapcsolódnak – pl. *Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium és Szakközépiskola, Szent Imre Katolikus Általános Iskola*. Az intézmények több funkciójából adódóan gyakori a több, egymással kapcsolatos mellérendelő viszonyban levő alaptag – pl. *Sancta Maria Általános Iskola, Zeneiskola, Leánygimnázium és Kollégium* –, amelyekhez külön-külön is tartozhatnak bővítmények – pl. *Mustármag Keresztény Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium*. A gyakorlóiskolák nevében két szó szerkezetcsoporthoz kapcsolódik egymáshoz azonosító értelmezői viszonyban: *Klotildligeti Ward Mária Általános Iskola és Gimnázium, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Gyakorlóiskolája*.

A jelzői előtagok állhatnak csupán egyből – *Bencés Gimnázium és Diákotthon, Katolikus Óvoda* –, de gyakori a több elemből álló tulajdonnévi jelző is – *Árpád-házi Szent Margit Általános Iskola, Szent László Általános Művelődési Központ*.

Az intézménynevek egy kisebb csoportjában birtokos jelzői alárendelés fordul elő, amennyiben a név a fenntartóra utal – *Angolkisasszonyok Ward Mária Leánygimnáziuma, Pedagógiai Szakközépiskolája és Kollégiuma*. Arra is van példa, hogy magának a fenntartónak a neve is több szó szerkezetből álló intézménynév – *Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorló Általános Iskolája és Gimnáziuma*.

Összefoglalva megállapítható, hogy katolikus oktatási intézményeink csaknem 70%-a egy oktatási szinthez kapcsolódik, a fennmaradó 30% pedig több feladatot is ellát. A nevek szintaktikai felépítése tükrözi a névadás fogalmi pontosságra,

egyértelmű azonosításra való törekvését, ezért a szószerkezeteknek nemegyszer több, egymással kapcsolatos mellérendelő viszonyban levő alaptagja van, a bővítmények pedig láncszerűen – leggyakrabban minőség-, illetve kijelölő jelzőként, egyes esetekben pedig birtokos jelzőként – kapcsolódnak hozzájuk.

A nevek szófaji, morfológiai sajátosságai

Bár ahogyan arról a bevezetőben már szó volt, az intézményneveket mai nyelvtanaink – felépítésüktől függetlenül – tulajdonneveknek tekintik, szerkezetes felépítettségük miatt célszerű megvizsgálni, milyen szófajokból állnak össze, és milyen grammatikai sajátosságaik vannak.

A szószerkezeti **alaptag** szófaja minden esetben köznév (akárcsak a helynevek ún. földrajzi köznevei):

- a) egyszerű szavak: *gimnázium, intézet, intézmény, iskola, kollégium, központ, otthon, óvoda*
- b) összetett szavak: *családóvoda, diákotthon, fiúkollégium, Grundschul gyakorlóiskolája, gyermekotthon, iskolaközpont, leánygimnáziuma, leánykollégiuma, szakiskola, szakközépiskola, zeneiskola*

Az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjel azokon a köznévi elemeken fordul elő, amelyekhez a fenntartóra utaló birtokos jelezői bővítmény kapcsolódik.

A **bővítmények** szófaji megoszlása már sokkal változatosabb:

1. tulajdonnévi előtag:

- a) személynév: *Árpád-házi Szent Erzsébet Kollégium, Szent József Gimnázium és Kollégium, Szent László Óvoda*
- b) intézménynév: *Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorló Általános Iskolája és Gimnáziuma, Szent Orsolya Rend Középsiskolai Leánykollégiuma, Szent Keresztről Nevezett Irgalma Nővérek Marianum Általános Iskolája és Gimnáziuma, az Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorló Általános Iskolája*

2. melléknévi előtag:

- a) valódi melléknév: *Katolikus Általános Iskola, Katolikus Óvoda, Keresztény Óvoda,*
- a) képzett melléknév: *Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium, Egyházmegyei Kollégium, Gerendási Katolikus Óvoda,*

3. tulajdonnévi+melléknévi előtag: *Angolkisasszonyok Ward Mária Leánygimnáziuma, Pedagógiai Szakközépiskolája és Kollégiuma, Apor Vilmos Katolikus Iskolaközpont,*

4. köznévi+melléknévi előtag: *Liliomkert Katolikus Óvoda, Szivárvány Katolikus Óvoda, Testvéreké Ferences Óvoda,*

A 186 név szófaji szempontú vizsgálata azt mutatja, hogy a nevek 81,18%-a (151név) tartalmaz tulajdonnévi elemet, 12,36%-a (23 név) tulajdonnévből képzett szót, és mindössze 6,45%-uk (12 név) áll csupán közszavakból. A tulajdonnevek nagy számú előfordulásának oka alapvetően az intézmény típusával, a név-

adás szándékaival van összefüggésben, de ezekről a kérdésekről majd a névélettan fejezetben szólok bővebben.

Jelentéstani típusok

A jelentéstani osztályozással azt kívánom bemutatni, hogy az óvoda- és iskolanevek az intézményfajta azonosításán kívül milyen fogalomkörökhöz kapcsolódnak. A típusok részben hasonlítanak a helynevek kategóriáira, katolikus intézményekről lévén azonban szó, sajátosak is.

1. Személyekre utaló nevek

A) egyházi személyek

- a) rendalapítók: *Angolkisasszonyok Ward Mária Leánygimnáziuma, Pedagógiai Szakközépiskolája és Kollégiuma, Farkas Edit Gazdasszonyképző Szakiskola és Kollégium, Karolina Katolikus Általános Iskola, Karolina Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Diákotthon, Szent Benedek Bencés Általános Iskola és Gimnázium, Szent Benedek Katolikus Általános Iskola,*
- b) a katolikus egyház kiemelkedő alakjai: *Apor Vilmos Iskola-központ, Constantinum Óvoda, Constantinum Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium, Don Bosco Katolikus Általános Iskola, Don Bosco Szakképző és Általános Iskola, Fráter György Katolikus Gimnázium, Kollégium és Általános Iskola, Kolping Katolikus Szakképző Iskola, Kolping Katolikus Szakmunkásképző és Speciális Szakiskola, Kolping Katolikus Szakmunkásképző Iskola, Laura Vicuna Római Katolikus Óvoda, Mindszenty József Általános Iskola és Gimnázium, Mindszenty József Katolikus Általános Iskola, Mindszenty József Római Katolikus Általános Iskola(2), Prohászka Ottokár Katolikus Általános Iskola és Gimnázium, Prohászka Ottokár Katolikus Gimnázium,*
- c) magyar szentek: *Árpád-házi Szent Erzsébet Kollégium, Árpád-házi Szent Margit Általános Iskola, Árpád-házi Szent Margit Katolikus Általános Iskola(2), Árpádházi Szent Margit Katolikus Általános és Zeneiskola, Árpád-házi Szent Margit Óvoda, Bánhidai Szent Erzsébet Óvoda, Boldog Gizella Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Boldog Gizella Óvoda, Szent András Általános Iskola, Szent András Óvoda, Szent Anna Katolikus Általános Iskola, Szent Anna Katolikus Általános Iskola és Diákotthon, Szent Anna Katolikus Napköziotthonos Óvoda, Szent Anna Római Katolikus Óvoda, Szent Erzsébet Egészségügyi Gyermekotthon Napköziotthonos Óvodája, Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola(3), Szent Erzsébet Kollégium, Szent Erzsébet Óvoda, Szent Erzsébet Római Katolikus Általános Iskola, Szent Erzsébet Római Katolikus Óvoda(2), Szent Gellért*

Katolikus Általános Iskola(2), Szent Gellért Katolikus Általános Iskola és Gimnázium, Szent György Római Katolikus Általános Iskola, Szent Imre Általános Iskola(2), Szent Imre Katolikus Általános Iskola(3), Szent Imre Katolikus Általános Iskola és Gimnázium, Szent Imre Katolikus Gimnázium és Kollégium, Szent Imre Keresztény Általános Iskola és Gimnázium, Szent Imre Kollégium, Szent István Egyházi Általános Iskola, Gimnázium és Szent Gellért Diákotthon, Szent István Katolikus Általános Iskola, Szent István Római Katolikus Általános Iskola(2), Szent László Általános Iskola, Szent László Általános Művelődési Központ, Szent László Gimnázium és Diákotthon, Szent László Katolikus Általános Iskola, Szent László Katolikus Családóvoda, Szent László Katolikus Kollégium, Szent László Óvoda, Szent László Szakközépiskola, Kollégium és Óvoda, Szent Margit Gimnázium, Szent Margit Katolikus Óvoda, Szent Margit Kollégium, Szent Margit Napköziotthonos Óvoda, Szent Margit Római Katolikus Óvoda,

- d) az egyetemes egyház szentjei: *Érseki Szent József Kollégium, Néri Szent Fülöp Katolikus Általános Iskola, Savio Szent Domonkos Katolikus Általános Iskola, Szent János Apostol Katolikus Általános Iskola, Szent János Katolikus Általános Iskola, Szent József Gimnázium és Kollégium, Szent József Katolikus Általános Iskola, Szent József Katolikus Általános Iskola, Katolische Grundschule és Szent Rita Katolikus Óvoda, Szent József Katolikus Szakiskola, Szent József Kollégium, Szent Lőrinc Katolikus Általános Iskola, Szent Márton Katolikus Óvoda, Szent Miklós Óvoda(2), Szent Orsolya Római Katolikus Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium, Szent Vince Római Katolikus Óvoda, Tamás Apostol Katolikus Általános Iskola,*
- e) az intézményhez, településhez kötődő egyházi személy: *Barogh Antal Katolikus Általános Iskola és 8 Osztályos Gimnázium, Dugonics András Piarista Gimnázium és Kollégium, Fényi Gyula Miskolci Jezsuita Gimnázium és Kollégium, Göndöcs Enedek Szakképző Iskola és Kollégiumai, Kelemen Didák Fiúkollégium, Szent Mór Katolikus Általános Iskola, Művészeti Iskola és Gimnázium,*
- f) bibliai személy: *Davidikum Római Katolikus Középfiskolai Kollégium, Pál Apostol Katolikus Általános Iskola és Gimnázium,*
- g) Szűz Máriára vonatkozó nevek: *Kisboldogasszony Óvoda, Magyarok Nagyasszonya Római Katolikus Általános Iskola,*

Nagyasszonyunk Katolikus Általános Iskola és Gimnázium, Nagyboldogasszony Kéttannyelvű Katolikus Általános Iskola, Nagyboldogasszony Római Katolikus Általános Iskola, Nagyboldogasszony Római Katolikus Gimnázium és Általános Iskola, Sancta Maria Általános Iskola, Zeneiskola, Leánygimnázium és Kollégium,

B) kultúránk nagyjai

a) írók, költők: *Babits Mihály Római Katolikus Általános Iskola, Sik Sándor Római Katolikus Általános Iskola,*

C) egyházi és világi személyek: *Constantinum Móra Ferenc Általános Iskola*

D) történelmi személyek: *Deák Ferenc Római Katolikus Általános Iskola, Hildegard Óvoda, Mészáros Lőrinc Katolikus Általános Iskola, II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Általános Iskola, Vakok Batthyány László Római Katolikus Gyermekotthona, Óvoda, Általános Iskola*

2. Nem személyekre utaló nevek

A) egyházi rendek, közösségek: *Bencés Gimnázium és Diákotthon, Don Bosco Nővérek Szent Család Óvodája, Egyházmegyei Kollégium, Ferences Gimnázium, Miasszonyunk Kanonokrend Óvodája, Piarista Általános Iskola és Gimnázium, Piarista Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon(2), Piarista Gimnázium(2), Piarista Szakmunkásképző Iskola és Kollégium, Premontrei Napköziotthon), Szalézi Kollégium(2), Szent Orsolya Rend Középiskolai Leánykollégiuma, Szociális Missziótársulat Bethánia Napköziotthonos Óvoda, Testvérek Ferences Óvoda,*

B) egyházi rend, közösség és hely: *Deákvári Római Katolikus Egyházközség Család Óvodája, Hajdúdorogi Görög Katolikus Óvoda, Szent Orsolya Rend Győri Középiskolai Leánykollégiuma, Zsámbéki Premontrei Szakképző Iskola*

C) egyházi méltóság: *Püspöki Általános Iskola,*

D) bibliai név: *Názáret Római Katolikus Óvoda,*

E) szimbolikus nevek: *Liliomkert Katolikus Óvoda, Mustármag Keresztény Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium, Pannonia Sacra Katolikus Általános Iskola, Regnum Katolikus Általános Iskola, Szivárvány Katolikus Óvoda,*

3. Személyre és helyre utaló nevek: *Budapesti Ward Mária Katolikus Általános Iskola, Gyöngyösi Kolping Katolikus Szakmunkásképző Intézet és Szakiskola, Óbudai Szent Péter és Pál Katolikus Általános Iskola,*

4. Egyházi rendre, közösségre és személyre utaló nevek: *Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma és Kollégiuma, Ciszterci Szent István Gimnázium, Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Diákotthon, Gárdonyi*

- Géza Ciszterci Gimnázium és Szakközépiskola, Kossuth Lajos Középiskolai Piarista Kollégium, Orsolya Rendi Szent Angela Általános Iskola és Gimnázium, Páli Szent Vince Katolikus Általános Iskola, Páli Szent Vince Katolikus Szakmunkásképző- és Szakközépiskola, Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium, Római Katolikus Szent Imre Kollégium, Szent Orsolya Rendi Gárdonyi Géza Katolikus Általános és Zeneiskola, Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium,*
5. Személyre, egyházi rendre és helyre utaló nevek: *Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium, Gödöllői Premontrei Szent Norbert Gimnázium,*
 6. Személyre és egyházi intézményre utaló nevek: *Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorló Általános Iskolája és Gimnáziuma, Fényi Gyula Miskolci Jezsuita Gimnázium Szent László Kollégiuma, Padányi Bíró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Gyakorlóiskolája, Patrona Hungariae Általános Iskola, Gimnázium Diákotthon, Zene- és Szakiskola a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és az Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorlóiskolája, Szent Keresztől Nevezett Irgalmas Nővérek Marianum Általános Iskola és Gimnázium az Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorló Általános Iskolája, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolája,*
 7. Helyre és intézményre utaló nevek: *Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium,*
 8. Helyre, közösségre és elvont fogalomra utaló nevek: *Fóti Római Katolikus Egyházközség Gondviselés Óvodája,*
 9. Helyre utaló nevek: *Gerendási Katolikus Óvoda, Gyulai Római Katolikus Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium, Rakacaszendi Görög Katolikus Óvoda, Rakacaszendi Görög Katolikus Általános Iskola, Szombathelyi Egyházmegyei Óvoda, Újkígyósi Katolikus Óvoda*
 10. Helyre, személyre és egyházi intézményre utaló nevek: *Klotildligeti Ward Mária Általános Iskola és Gimnázium, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Gyakorlóiskolája,*
 11. „Név nélküli” intézmények: *Görög Katolikus Általános Iskola(2), Görög Katolikus Gimnázium, Szakközépiskola és Diákotthon, Katolikus Általános Iskola, Katolikus Óvoda, Keresztény Óvoda, Római Katolikus Általános Iskola(2), Római Katolikus Óvoda(2)*

A jelentéstani csoportokat megvizsgálva látható, hogy valamennyi név a katolikus valláshoz kapcsolódik. Ezt az is megerősíti, hogy csaknem mindegyikben szerepel a *katolikus* jelző. Az intézmények neve – akár konkrét személyre, akár bibliai, egyházi fogalomra utalással – egyértelműen tükrözi az óvodák, iskolák szellemiségét, a bennük folyó oktatás-nevelés irányultságát. A 186 névben 148 személy neve fordul elő, s ezek néhány kivétellel egyházi személyek.

A leggyakrabban előforduló neveket az alábbi táblázat mutatja be.

Név	Előfordulásának száma
Szent Margit	10
Szent Imre	10
Szűz Máriára utaló nevek	9
Szent László	8
Szent József	6
Szent Erzsébet	6
Szent István	5

Arra a kérdésre, hogy miért éppen ezek a nevek a leggyakoribbak, s egyáltalán milyen szempontok alapján „születik meg” egy név, a következő fejezetben próbálók meg választ adni.

Névélettani kérdések

A nevek életével foglalkozni egyáltalán nem öncélú, csak a névtannal foglalkozók számára érdekes dolog. Hiszen a név és viselője szoros kapcsolatban vannak egymással – a hétköznapi életben gyakran idézgetjük is – igaz, nem mindig odaillően –, hogy *Nomen est omen*. Akkor, amikor egy-egy név keletkezésének körülményeit, használati körét és sajátosságait vizsgáljuk, voltaképpen azt kutatjuk, mi vezette a név alkotóját (alkotóit) a választásban, s a név mennyire tudja betölteni identifikáló (azonosító) szerepét. Az egyes tulajdonnévtípusok esetében vannak speciális szempontok, de megállapíthatók közös vonások is. Így mindennekelőtt a már létező névrendszer, a hagyományok, vagy éppen a divat is szerepet játszik az új nevek megalkotásában. A helynevek és intézménynevek körében pedig a tájékoztatás, az információadás célja is meghatározó.

Katolikus óvodáink, iskoláink neve e céloknak tökéletesen megfelel. Valamennyi tartalmazza azt a közszoí elemet, amely az intézmény típusát nevezi meg. Ezenkívül mindegyik utal saját egyházi voltára is. Ezt részben közvetlen módon fejezi ki a *katolikus*, *görög katolikus*, *keresztény* jelzők használatával vagy az intézmény fenntartójának megnevezésével – *Angolkisasszonyok*, *Bencés*, *Ciszterci*, *Don Bosco Nővérek*, *Egyházmegyei*, *Érseki*, *Jezsuita*, *Ferences*, *Premontrei*, *Kolping*, *Miasszonyunk Kanonokrend*, *Orsolya Rend*, *Piarista*, *Püspöki*, *Szalézi*, *Szent Keresztről Nevezett Irgalmas Nővérek*, *Szociális Missziótársulat* –, részben pedig közvetetten, olyan névadó választásával, akinek személye kapcsolódik az intézmény szellemiségéhez, nevelési céljaihoz.

Ki választja, adja a nevet? Iskoláink, óvodáink egy része – egyházi fenntartójának szándéka szerint – folytatni kívánja korábbi hagyományait, s ezt a régebbi név továbbvitelével is kifejezi. Ilyen nagy múltú iskolák például az *Angolkisasszonyok Ward Mária Leánygimnáziuma*, a *Bencés Gimnázium és Diákotthon*, a *Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium*, a *Ciszterci Szent István Gimnázium*, a *Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Diákotthon*, a *Patrona Hungariae Általá-*

nos Iskola, Gimnázium, Diákotthon, Zene- és Szakiskola, a Piarista Gimnázium, a Svetits Katolikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon vagy a Szent Margit Gimnázium. A régi név megtartására vagy újrafelvételére az óvodák körében is van példa. A mosonmagyaróvári *Hildegard Óvoda* elődét, a *Hildegardenum Kisdedóvó és Leányiskola* nevű intézményt 1882-ben alapította a Hildegard Nőegylet pártfogójának, Albert főherceg feleségének tiszteletére. Az 1990-es újjraalapításakor az óvoda visszavette korábbi nevét. Mint vezetőjétől megtudtam, bár a névadó nem a gyógyításairól ismert Szent Hildegard, az óvodai nevelés olyan értelemben kapcsolódik hozzá is, hogy nagy gondot fordítanak a környezet, a növényvilág, a gyógynövények megismertetésére is.

Arra is van példa, hogy az egyházi intézmény megtartja az épületben működött állami iskola névadójának nevét. Így a csornai *II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Általános Iskola* vagy az egri *Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium és Szakközépiskola*. Az utóbbi – internetes honlapján – így indokolja döntését: „Iskolánk a fenntartóváltás után is megtartotta Gárdonyi Géza nevét, amely név örök időkre egybeforrt városunk nevével. Eger város történelmi, szellemi öröksége a hit, a szeretet, a tudás és a művelődés irányába jelöli ki az utat diákjaink számára.” (<http://server.gardonyi-eger.sulinet.hu/interest.htm>, 2001.05.31.)

A nevek egy része tartalmazza az intézmény fenntartójának nevét is, ily módon jelezve az egyházi rendhez vagy egyházközösséghez tartozását – *Érseki Szent József Kollégium, Ferences Gimnázium, Görög Katolikus Általános Iskola, Premontrei Napköziotthon, Szent Orsolya Rend Középiskolai Leánykollégiuma*. Az egyes iskolák pedagógiai hitvallásukban is megfogalmazzák rendjük iránti elkötelezettségüket. A győri *Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Diákotthon* például így: „Nevelési eszményeinket Szent Benedek szellemében úgy állítjuk diákjaink elé: „hogyan legyen, ami után az erősek vágyódhatnak, de a gyengék se riadjanak vissza.” (i.m. 114.) A Fényi Gyula Miskolci Jezsuita Gimnázium és Kollégium hitvallása: „A Jezsuita Rend nevelési alapelveiben hangsúlyozottan világ- és életigenlő. A jezsuita nevelés azt célozza, hogy felkeltse a diákban a készséget a mindig jobb, önmagával szemben igényesebb élet felé.” (i.m.126.) Ugyanez az iskola Fényi Gyula jezsuita csillagász nevének választásáról ezt írja: „olyat választottunk példaképül, aki szerény kalocsai jezsuita középiskolából tudott nemzetközi eredményeket elérni, és megbecsülést szerezni iskolájának és hazájának.” (i.m.126.) A *Ferences Gimnázium* hitvallása: „A szentendrei Ferences Gimnázium növendékei olyan közösség tagjai, amelyben művelt keresztény emberré válhatnak. Ebben a közösségben – mint egy család kötelékében – Krisztus evangéliuma és Assisi Szent Ferenc példája irányítja emberi magatartásuk alakulását, jellemük fejlődését és műveltségük megszerzését.” (i.m. 127.) A nevek egy részében a hovatartozás kifejezése kétszeres, mert a fenntartón kívül a rend alapítójának vagy a rendhez kötődő jeles egyházi személynek a neve is szerepel bennük – *Angolkisasszonyok Ward Mária Leánygimnáziuma, Pedagógiai Szakközépiskolája és Kollégiuma, Czuczor Gergely Bencés Gimnázium és Diákotthon, Orsolya Rendi Szent Angela Általános Iskola és Gimnázium, Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium*. Ezekben a nevekben olyasfajta emlékállítási szándék nyilvánul

hat meg, amilyen a helynevek, különösen a belterületi helynevek esetében tapasztalható. Kétségtelen különbség azonban, hogy míg azok elsősorban a tisztelet és az emlékeztetés szándékával születnek, az iskolanévadásban a névben szereplő személy erősebben kötődik az intézmény szellemiségéhez, múltjához, hagyományaihoz. Ezzel magyarázható, hogy a vizsgált nevek között olyan sokban találjuk meg szentjeink, kiemelkedő egyházi személyiségeink nevét.

Szűz Mária országában több iskola is viseli a nevét, ezáltal is kifejezve elkötelezettségét. A Máriára vonatkozó nevek: *Kisboldogasszony, Magyarok Nagyasszonya, Marianum, Nagyasszonyunk, Nagyboldogasszony, Patrona Hungariae*.

Iskoláink, óvodáink példaképpül állítják a magyar szenteket, kiemelkedő egyházi személyiségeket növendékeik elé, s ezt nevükben is kifejezik. Szent Margit, Szent Erzsébet, Szent István, Boldog Gizella, Szent Imre, Szent László olyan eszményeket, értékeket jelentenek, amelyekre ma is nagy szükségünk van. Az egyes intézmények ezt meg is fogalmazzák: „Célunk keresztény nők nevelése, akik hivatásukban és családjukban életükkel példát adnak és segítenek a boldog, örök élethez vezető úton.” (i.m.94.) (*Árpád-házi Szent Erzsébet Kollégium*), „Iskolánk Szent Imre nevét viseli, akinek tiszta, erkölcsi magatartása, fegyelmezett élete példaként áll tanulóink előtt.” (i.m. 227.) (*Szent Imre Katolikus Általános Iskola - Komárom*) (i.m. 227.), „Iskolánk... Szent Imre példáját követő keresztény katolikus nemzedékeket akar nevelni.” (i.m. 229.), (*Szent Imre Katolikus Gimnázium és Kollégium –Nyíregyháza*) „célunk....Szent Margit életfelfogásának megjelenítése: ”Istent szeretni, magamat megvetni. Senkit meg nem utálni, senkit el nem ítélni.” (i.m.256.) (*Szent Margit Napköziotthonos Óvoda - Kecskemét*).

Az emlékállítás, a példaadás céljával születtek azok a nevek is, amelyek közelebbi múltunk egy-egy kiváló, nemegyszer tragikus sorsú személyiségére utalnak. Így Apor Vilmos vértanú püspök nevét is őrzi iskola, mégpedig Győrött, abban a városban, ahol hősi halált halt. (Az elesetteket, a gyengéket védelmező áldozatosága szolgált például az *Apor Vilmos Katolikus Főiskola* számára is, amikor másfél esztendővel ezelőtt felvette a nevét). Mindszenty József hercegprímás bíboros nevét Zalaegerszegen, papi működése egyik jelentős állomásán viseli iskola. Prohászka Ottokárról Győrött is, Budakeszin is neveztek el iskolát. A miskolci *Kelemen Didák Fiúkollégium* „a Minorita Rend magyarországi tartománya kétszeres főnökének, a lelki és testi ínségben szenvedők önfeláldozó segítőjének, templomok, rendházak, iskolák alapítójának” emlékét őrzi nevében. 1976-ban Balogh Antal paksi káplán élete feláldozásával két gyermeket mentett ki a Dunából – ma általános iskola és nyolcosztályos gimnázium viseli nevét Pakson.

A névadásnak-névválasztásnak egy érdekes jelenségével, az ún. névbokrosítással is találkoztam intézményneveink körében. Településeink belterületi helynevei között manapság gyakran megfigyelhető, hogy az egymáshoz közeli utcák, teretek egy fogalomkörbe tartozó nevet kapnak, vagy ugyanaz a név közeli utcák, teretek, közök stb. megnevezésére is szolgál. A névtani szakirodalom az előbbit heterogén, az utóbbit pedig homogén névbokrosításnak nevezi. Az általam vizsgált intézménynevek körében mindkét jelenség előfordult. Névtani szempontból heterogén névbokrosításnak tekinthető az a jelenség, hogy Székesfehérváron *Boldog*

Gizella Óvoda, Ciszterci Szent István Gimnázium és Szent Imre Általános Iskola működik. Államalapító szent királyunknak és családjának így módon emléket állítani éppen Székesfehérváron – nem csupán névtani szempontból mondható nagyszerű gondolatnak. Mint ahogy a Kiskunfélegyházán *Constantinum* nevet viselő *Móra Ferenc Általános Iskola, Óvoda, Gimnázium, Szakközépiskola és Kolégium* összetartozását jól jelzi a homogén névbokrosítással adott közös név. A *Constantinum* nevet egyébként Schusztér Constantin váci püspök emlékére 1908-ban vette fel az intézmény.

Az eddigiek során olyan nevekről volt szó, amelyek választásával az intézmények emléket kívántak állítani, példaképet adni, vagy egyházon belüli hovatartozásukat egyértelműen kifejezni. A következőkben a személynevet nem tartalmazó, valamilyen elvont fogalomra utaló neveket vizsgáljuk meg. A jelentéstani osztályozásban szimbolikus neveknél neveztem őket, mivel a bennük levő közszavak elsődleges jelentésének erős a konnotációja.

A budapesti *Liliomkert Katolikus Óvoda* neve nemcsak kellemes hangzású, hanem nagyon tudatos választással is született. Az óvoda vezetőjétől származik, aki úgy gondolta, a tisztaság, az ártatlanság liliom szimbóluma közel vihető a gyermekekhez, s mivel az óvoda előkertjében szebbnél szebb liliomok pompáznak, a konkrét élmények felől könnyebb az átmenet az elvontabb fogalmak felé.

A *Mustármag Keresztény Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium* nevében szereplő bibliai utalás (Mt 13,31-32) a „nagyra növekedés” szimbóluma, amely egy oktatási intézmény esetében különösen találó választás.

A *Názáret Római Katolikus Óvoda* név szimbolikája Jézus alakját idézi. Az óvoda pedagógiai hitvallása így fogalmaz: „Fontosnak tartjuk, hogy... a felnőttek hitét látva a gyermekek megérezzék a keresztény szeretetet, azt, hogy a Mennyei Atya rájuk is vigyáz.” (i.m. 167)

A kiskunmajsai *Szivárvány Katolikus Óvoda* nevében szereplő szivárvány szó szintén tekinthető bibliai utalásnak (9,12-17) – Isten és minden testet életető lélek közötti szövetség jele –, de a hétköznapi életben hozzákapcsolódó képzetek – sokszínűség, boldogság – is felidéződhetnek bennünk. Az óvoda pedagógiai hitvallása a sokszínűség elfogadását vallja, amikor Szent Ágostontól idézi: „Nagy bölcsesség és sok szeretet kell ahhoz, hogy az embereket úgy vegyük, ahogyan vannak, és nem úgy, ahogy mi szeretnénk.” (i.m. 267.)

Más természetű – inkább történelmi, egyháztörténelmi – fogalmakról van szó a *Pannonia Sacra Katolikus Általános Iskola*, illetve a *Regnum Katolikus Általános Iskola* esetében, mindkettő a katolikus nemzeti múlt örökségét őrzi nevében.

Végezetül néhány szó a „név nélküli” iskolákról. Az idézőjeles kifejezés azokra az intézményekre utal, amelyek sem személy nevét nem viselik, sem fogalomra nem utalnak, nevükben a megkülönböztető elem „csupán” a katolikus, római katolikus vagy görög katolikus jelző. Az állami, magán, vagy alapítványi oktatási intézményektől valóban megkülönböztetik őket ezek a jelzők, a katolikus iskolák, óvodák között azonban további egyedítésre volna szükség. Annak, hogy miért „csak” a *Katolikus Iskola* nevet viseli egy intézmény, több oka is lehet: az adott településen egyedüli katolikus iskola, így megkülönböztetésre nincsen szükség,

vagy új alapítású az intézmény, formálódó tantestülettel, és a hagyományok kialakítása most folyik.

A fenti kérdések részben már a nevek használatának problematikájához tartoznak, amely éppúgy a névélettani kutatások része, mint a névadás, a motiváció vizsgálata. Akárcsak a személynevek vagy a helynevek esetében, az intézménynevek, azon belül az iskola- és óvodanevek körében is megkülönböztetünk hivatalos és nem hivatalos névhasználatot. A *Katolikus Iskolák Magyarországon* című könyv a hivatalos neveket közli. Ezek a nevek – amint azt a korábbi fejezetekben több szempontból is bemutattam – egyértelműen azonosítják az oktatási intézmény típusát, katolikus voltát, nem egy esetben megnevezik a fenntartót, a működési helyet, illetve emlékállító, példaképadó szándékkal valamely egyházhoz kötődő személyre, fogalomra utalnak. Ebből adódóan egyik-másik intézmény neve meglehetősen hosszú.

A statisztikai elemzés a következő arányokat mutatja:

Szavak száma	Intézmények száma	Százalékos arányuk
2	12	6,45%
3	23	12,36%
4	30	16,12%
5	45	24,19%
6	37	19,89%
7	16	8,6%
8	8	4,3%
9	8	4,3%
10	2	1,07%
12	1	0,53%
15	1	0,53%
18	2	1,07%
21	1	0,53%

A névelőkkel és kötőszókkal együtt számolt szószám a nevek nagy részében elfogadható, azaz akár szóban, akár írásban könnyen használható. A hat-nyolc-tíz szóból álló, vagy ennél még hosszabb nevek használata azonban nehézkes, ezért írásbeli és szóbeli rövidítésük figyelhető meg. A leghosszabb – 21 szóból álló – nevű intézmény a *Patrona Hungariae Általános Iskola, Gimnázium, Diákotthon, Zene- és Szakiskola, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és az Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorlóiskolája* általános említőneve – a *Patrona*. Ez a „rövidítés” azonban nem csupán az intézménynév hosszúsága miatt történt, hanem nagy múltú iskoláról lévén szó, az iskola „fogalomvá válását” is jelzi. Hasonló jelenség tapasztalható a *Marianum*, a *Pannonia Sacra*, a *Prohászka*, a *Svetits* vagy a *Szent Angela* nevek keletkezésében. A rövidítés másik lehetősége az egyedítő elemek elhagyása. Ez különösen akkor történik, ha a településen nincs

másik katolikus intézmény. Ilyenkor a *Katolikus Iskola* megnevezés elegendő az azonosításhoz. Írásbeli rövidítéssel, mozaikszó-alkotással csak két név esetében találkoztam (mindkettő főiskolánk gyakorlóiskolája). Az *Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorló Általános Iskolája és Gimnáziuma* név rövidebb, írásos változata: *AVKF Gyakorló Általános Iskolája és Gimnáziuma*, a még hosszabb nevű *Marianum* nem hivatalos, írásban használt rövidítése: *SZKNIN Marianum Általános Iskola és Gimnázium*, az *Apor Vilmos Katolikus Főiskola Gyakorló Általános Iskolája*.

Nem volt módom vizsgálni, hogy maguk a diákok milyen néven, neveken említik iskolájukat, egyáltalán, nyelvhasználatukban hogyan jelenik meg az adott oktatási intézményhez való tartozás. Ez már egy másik kutatás témája lehetne, amely részben a szociolinvisztika irányába mutatna. Mostani dolgozatomban elsősorban névtani szempontból vizsgáltam meg katolikus közoktatási intézményeink neveit. Mivel azonban név és viselője szoros kapcsolatban van egymással, óhatatlan, hogy a nevek elemzése ne kapcsolódjék össze akár történelmi, akár kulturális vagy éppen pedagógiai szempontokkal. Egy ilyenfajta tágabb megközelítés talán nem volt kevésbé tudományos, mindenesetre a katolikus oktatás és nevelés intézményeinek egy eddig kevésbé megvilágított oldala került így reflektorfénybe.

KOVÁCS ERZSÉBET